

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЛЕКСИКАЛНИЯ ЗАПАС ОТ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА ПРИ ДЕЦА НА ВЪЗРАСТ ОТ 6–7 ГОДИНИ

гл. ас. д-р Десислава Апостолова

*Педагогически факултет на Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“*

Резюме. В настоящата статия се поставя въпросът за обогатяването на детския речник и по-конкретно лексикалния запас от прилагателни имена при деца на възраст от 6–7 години. Целта на изследването е да се установи нивото на развитие на детския речник, съобразно очакваните резултати посочени в Наредба №5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование. Задачи на изследването: (1) Да се направи теоретично проучване, свързано с развитието на детския речник в предучилищна възраст; (2) Да се изработи диагностичен инструментариум за изследване на лексикалния запас от прилагателни имена при деца на възраст от 6–7 години; (3) Апробиране на диагностичния инструментариум и обобщаване на резултатите от изследването. Изводите се свързват с оптимизирането на работата по обогатяване на детския речник и по-конкретно разширяване на лексикалния запас от прилагателни имена при децата на възраст от 6–7 години.

Ключови думи: *обогатяване на детския речник, лексикален запас от прилагателни имена при децата от предучилищна възраст*

A STUDY OF THE LEXICAL REPERTOIRE OF ADJECTIVES IN CHILDREN AGED 6–7 YEARS

Assist. Prof. Dr. Desislava Apostolova

Faculty of Pedagogy, Plovdiv University „Paisiy Hilendarski“

Abstract. *This article examines the issue of enriching children`s vocabulary, with a particular focus on the lexical repertoire of adjectives in children aged 6 – 7 years. The aim of the study is to determine the level of vocabulary development in children`s, in accordance with the expected outcomes specified in **Regulation No. 5 of June 3, 2016 on preschool education**. Research objectives: (1) To conduct a theoretical study related to the development of children`s vocabulary in preschool period; (2) To develop a diagnostic toolkit for studying the lexical repertoire of adjectives in children aged 6 – 7 years; (3) To test the diagnostic toolkit and summarize the study results. The conclusions are related to optimizing the work aimed at enriching children`s vocabulary and, more specifically, expanding the lexical repertoire of adjectives in children aged 6 – 7 years.*

Keywords: *enrichment of children`s vocabulary, lexical repertoire of adjectives in preschool-aged children*

ВЪВЕДЕНИЕ

Нивото на развитие на речта на детето от предучилищна възраст е важен показател за неговото когнитивно и социално-емоционално развитие. Изследването на лексикалния запас от прилагателни имена при децата на възраст от 6 – 7 години ни дава полезна информация за степента на овладяване на езика и развитието на речта като важен аспект от готовността на детето за училище.

В Приложение № 1 към чл. 28, ал. 2, т. 1 от **Наредба № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование**¹ се посочва, че една от основните функции на обучението по **Образователно направление „Български език и литература“** е „задоволяването на потребността на детето от речева активност, което предизвиква положителни емоции и се превръща в стимул за изграждане на умения за комуникиране и общуване: готовност за директно и адекватно на речевата ситуация изразяване“¹. В очакваните резултати на **Образователно ядро „Речник“** за трета възрастова група са застъпени уменията на децата да назовават правилно качества/характеристики на лица, предмети, явления и събития, а за четвърта възрастова група – да разбират и използват думи с абстрактно значение¹.

„Речникът – това са думите, които детето разбира и употребява. А думата – това е звуков комплекс със социално фиксирано значение.“ (Даскалова 1997, с. 31). Разграничават се пасивен (включващ разбираните, но неупотребявани думи) и активен (включващ употребяваните думи) речник (Даскалова и др. 2012).

Три са основните задачи за обогатяване на речника на децата от предучилищна възраст при обучението по български език. Първата е свързана с **обогатяване на речника**, което се изразява в количествено натрупване на думи (съществителни, глаголи, прилагателни, числителни, наречия), които служат за изразяване на понятия и заемат основен дял в лексиката. В трета възрастова група речникът на децата се обогатява с думи, служещи за диференциране на качествата и свойствата на предметите по степен на тяхната изразеност, както и със синоними и антоними. Втората основна задача е **затвърдяване и уточняване на речника** като от многократни повторения и затвърдяване се нуждаят думите, означаващи цвят, форма, големина, материал, пространствени и времеви отношения. Третата основна задача е **активизация на речника**. Тази задача е свързана с активното употребяване на заучените думи в речевото общуване с околните (Даскалова и др. 2012).

За изпълнението на трите основни задачи по обогатяване на речника се използват съответно и три групи методически похвати. Първата група са **похватите за възприемане на нова дума**, те би трябвало да помогнат на децата да отделят съответната дума в речта на учителя и да възприемат правилно нейния звуков състав. Втората група са **методическите похвати за затвърдяване и уточняване на думата** като те трябва да помогнат на децата да разберат нейното значение и да я запомнят. Третата група са **похватите за активизация на речника** като те би следвало да помогнат за стимулиране на децата да употребяват активно новите думи в речта си. Основен похват за активизация на

речника са въпросите и на децата би следвало да се задават въпроси не само за предметите, но и за действията, качествата и свойствата (Даскалова и др. 2012).

Според Е. Чернева (2016) независимо дали педагогът работи по активизиране, обогатяване или уточняване на детския речник, той би следвало да се ръководи от следните принципи: връзка на съдържанието на речниковата работа с постепенно развиващите се способности за опознаване на околната среда и мисловната дейност на детето; използване на нагледността като основа за познавателната и речева активност на детето; решаване на всички задачи на речниковата работа чрез свързването им с граматическата и фонетичната страна на речта; семантизация на детската лексика – усвояване на значението на новите думи, уточняването и разширяването на значението на познатите думи в определен контекст чрез подбор на синоними, изясняване значението на думите и противопоставяне на думите с техни антоними (Чернева 2016).

Играта като основна дейност на детето от предучилищна възраст допринася за овладяването на всички основни задачи за обогатяването на детския речник. Според Е. Чернева в игровите ситуации детето активизира пасивния си речник, научава значението на нови думи и ги прилага в комуникативно-речеви ситуации (Чернева 2016). В периода на предучилищната възраст играта няма алтернатива по отношение на ефективността и многообразието на въздействията. „Играта е абсолютно необходимо пространство в развитието на детето“ (Иванова 2004, с.72).

През различните периоди на предучилищното детство езиковото развитие на децата има различна характеристика. Според К. Чичикова и Т. Делчева (2003) за тази възраст е характерна интензивността, с която се формира и развива речта, което налага педагозите да проследяват и оценяват системно нейното развитие през отделните възрастови етапи (Чичикова, Делчева 2003).

К. Чичикова и Т. Делчева (2003) предлагат тестови задачи за диагностициране на различни страни на детската реч. Методиката за изследване на детския лексикалния запас включва тестови задачи за проверка на съществителни имена, прилагателни имена, познаването и употребата на глаголи, запаса от наречия. Въпросите за проверка на прилагателни имена са свързани с това децата да определят вкус и цвят на различни продукти за хранене; да определят „черти на характера“ на различни животни; да назоват признаци, характерни за различни предмети и обекти, както и да назоват повече предмети, притежаващи даден признак; посочване на думи антоними и думи синоними (Чичикова, Делчева 2003).

Речникът на децата от предучилищна възраст се обогатява с антоними. Ф. Даскалова (1997) предлага варианти на игрова задача, в която 6–7-годишните деца трябва да открият думите с противоположно значение. Част от думите са следните: студения север – горещия юг; облечен – съблечен; умен – глупав; силен – слаб; чист – мръсен; усмихнат – навъсен; работлив – мързелив; скромен – горделив; пъргав – тромав и др. (Даскалова 1997).

МЕТОДОЛОГИЯ

Цел на изследването – установяване нивото на развитие на детския речник на 6 – 7-годишните деца, съобразно очакваните резултати посочени в **Наредба № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование**

Задачи на изследването:

1. Да се направи теоретично проучване, свързано с развитието на детския речник в предучилищна възраст.
2. Да се изработи диагностичен инструментариум за изследване на лексикалния запас от прилагателни имена при деца на възраст от 6 – 7 години.
3. Апробиране на диагностичния инструментариум и обобщаване на резултатите от изследването.

Обект на изследването – базовият речник на 6–7-годишното дете

Предмет на изследването – прилагателните имена като елемент на базовия речник на 6–7-годишното дете.

Критерии и показатели

1. Критерий – използване на прилагателни имена като елемент на базовия речник за описание на предмети от близкото обкръжение

Показател:

- количество и разнообразие на използваните конкретни прилагателни имена (определяне на повече от един признак на даден предмет);

2. Критерий – използване на прилагателни имена като елемент на базовия речник за характеризиране на герои от познати приказки и посочване на антоними

Показател:

- количество и разнообразие на използваните абстрактни прилагателни имена и антоними в речта на децата

Диагностични задачи

Съдържанието на Диагностична задача 1 е представено в Таблица 1.

Диагностична задача 1. Определяне на повече от един признак на даден предмет (вкус, цвят, форма, състояние, материал).

Таблица 1. Диагностична задача 1

Въпрос към детето	Очаквани прилагателни	Отговор на детето	Оценка
Опиши ми какъв е портокалът?	Оранжев, сладък, кръгъл, мек		
Опиши ми какъв е шоколадът?	Кафяв, сладък, твърд, течен, правоъгълен		
Опиши ми каква е къщата?	Квадратна, голяма, бяла, дървена, тухлена		
Опиши ми каква е топката?	Кръгла, футболна, надуваема, мека, синя		
Опиши ми какво е зарчето за игра?	Квадратно, твърдо, меко, бяло, дървено		
Опиши ми какво е плюшеното зайче?	Меко, пухкаво, сладко, бяло		

Съдържанието на Диагностична задача 2 е представено в Таблица 2.

Диагностична задача 2. Определяне на „черти на характера“ на познати герои от литературни произведения.

Таблица 2. Диагностична задача 2

Въпрос към детето	Очаквани прилагателни	Отговор на детето	Оценка
Какъв е вълкът от приказката „Вълкът и седемте козлета“?	Лош, кръвожаден, хитър, умен, подъл		
Какви са козлетата от приказката „Вълкът и седемте козлета“?	Добри, игриви, непослушни, глупави		
Каква е майката коза от същата приказката „Вълкът и седемте козлета“?	Добра, умна, грижовна, мила, нежна, смела		
Каква е бабата от приказката „Златното момиче“?	Работлива, добра, справедлива, мила, грижовна, мъдра		
Какво е златното момиче от приказката „Златното момиче“?	Добра, работлива, мила, нежна, грижовна, красива		
Какво е черното момиче от приказката „Златното момиче“?	Лоша, мързелива, груба, грозна		

*Изследване на лексикалния запас от прилагателни имена
при деца на възраст от 6–7 години*

Съдържанието на Диагностична задача 3 е представено в Таблица 3.

Диагностична задача 3. Посочване на антоними – игра „Кажете обратната дума“ (по Даскалова 1997).

Таблица 3. Диагностична задача 3

Въпрос към детето	Очаквани прилагателни	Отговор на детето	Оценка
Коя е обратната дума на думата <i>облечен</i> ?	<i>съблечен</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>студен</i> ?	<i>горещ</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>силен</i> ?	<i>слаб</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>чист</i> ?	<i>мръсен</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>скромен</i> ?	<i>горделив</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>усмихнат</i> ?	<i>навъсен</i>		
Коя е обратната дума на думата <i>работлив</i> ?	<i>мързелив</i>		

Оценка на резултатите от диагностичните задачи

В зависимост от получените отговори, децата получават определен брой точки за всяка диагностична задача. Точките се определят в зависимост от отговорите на децата както е описано в Таблица 4.

Таблица 4. Оценка на резултатите

Оценка	Диагностична задача 1	Диагностична задача 2	Диагностична задача 3
0 т.	Детето не употребява прилагателни или ги употребява неправилно		
1т.	Детето употребява едно или две прилагателни имена самостоятелно или повече от 3 прилагателни имена с помощ от учител	Детето употребява едно прилагателно име самостоятелно	Детето посочва думи с противоположно значение с помощ от учител
2 т.	Детето употребява повече от 3 прилагателни имена (отнасящи се за три различни признака) самостоятелно	Детето употребява две прилагателни имена самостоятелно	Детето посочва думи с противоположно значение самостоятелно

За оценка на резултатите в зависимост от качеството и количеството на използваните конкретни и абстрактни прилагателни имена от децата в трите диагностични задачи, се определят следните нива:

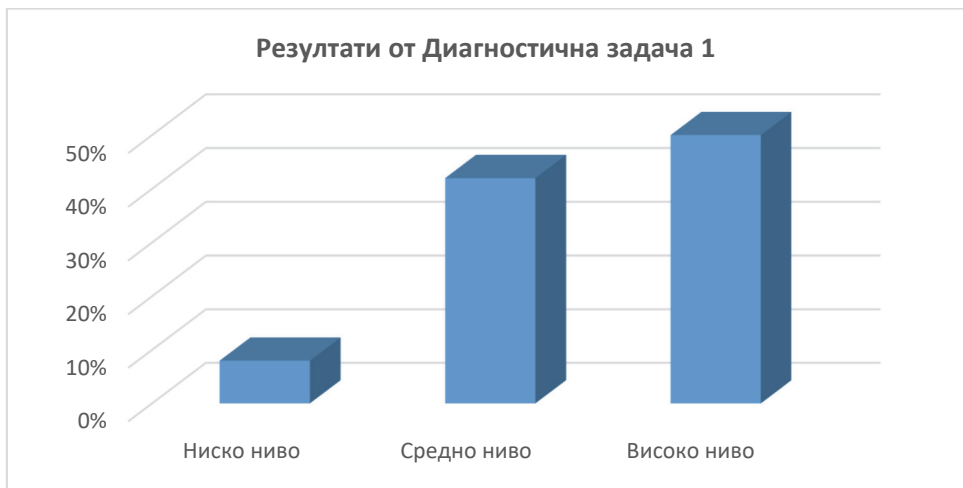
- Ниско ниво – 1–4 т.
- Средно ниво – 5–8 т.
- Високо ниво – 9–12 т.

РЕЗУЛТАТИ

В изследването, което се осъществи през месец октомври 2025 г., взеха участие 24 деца от четвърта възрастова група на ДГ „Майчина грижа“ в град Пловдив. При голям процент от децата, участвали в изследването, българският език не е майчин език.

Анализ на резултатите от Диагностична задача 1.

На Диаграма 1 са представени резултатите, получени по първия критерий.

Диаграма 1. Резултати от Диагностична задача 1

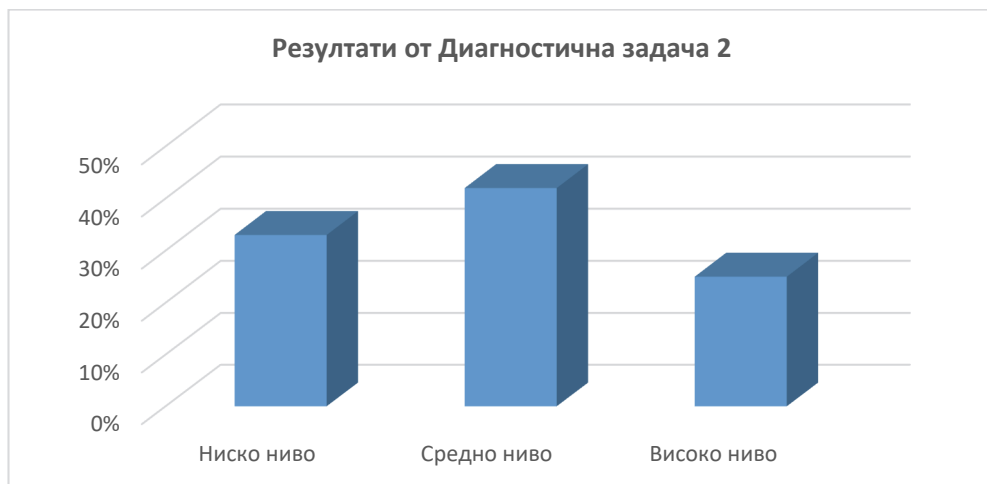
От получените резултати разбираме, че 50% от децата, участвали в изследването, попадат в категория *високо ниво* по отношение на количеството и разнообразието на конкретните прилагателни имена, които използват при определянето на повече от един признак на даден предмет като те се справят без никакви затруднения. В категория *средно ниво* попадат 42% от децата като те определят само един или два признака самостоятелно или срещат затруднения да определят сами повече от три признака на даден предмет. В категорията

*Изследване на лексикалния запас от прилагателни имена
при деца на възраст от 6–7 години*

ниско ниво попадат 8% от децата като те не употребяват прилагателни имена, когато имат за задача да определят признаци на дадени предмети.

Анализ на резултатите от Диагностична задача 2.

На Диаграма 2 са представени резултатите, получени по втори критерий.

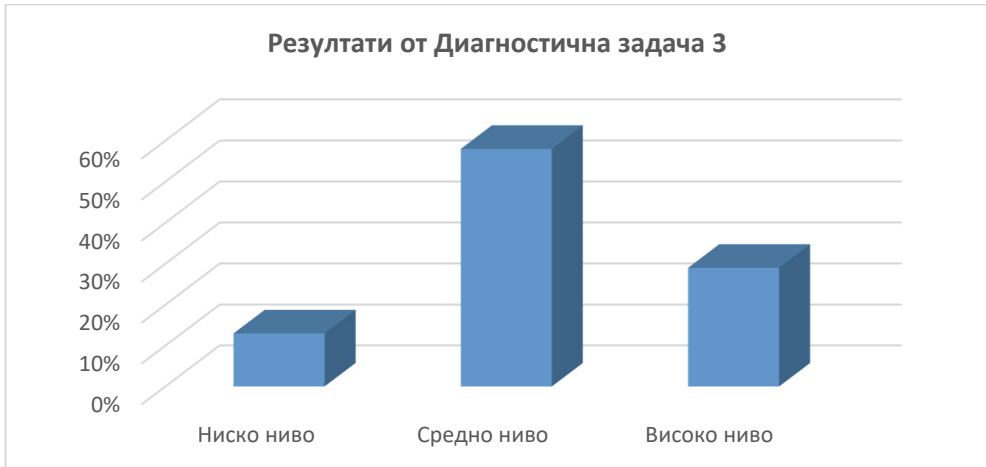

Диаграма 2. Резултати от Диагностична задача 2

От получените резултати разбираме, че 25% от децата попадат в категория *високо ниво* и за тях не представлява трудност да определят „черти на характера“ на герои от познати за тях приказки. При 42% от децата се забелязват трудности при изпълнението на Диагностична задача 2 и най-често използват едни и същи прилагателни имена (напр. добра, лоша) при определянето на „черти на характера“ на героите от различните приказки. Прави впечатление, че 33% от децата не могат да определят „черти на характера“ на героите от приказките като част от тях посочват прилагателни имена, които описват по-скоро външния вид на героите (напр. „рошав вълк“, „малки козлета“, „стара баба“), а не абстрактни прилагателни имена, които се отнасят към характера им, а другата част от децата отговарят, че не знаят какви са тези герои.

Анализ на резултатите от Диагностична задача 3.

На Диаграма 3 са представени резултати, получени отново по втори критерий.

Диаграма 3. Резултати от Диагностична задача 3

От получените резултати, разбираме, че 29% от децата попадат в категория *високо ниво* и посочват с лекота антоними. 58% от децата, срещат затруднения и не могат да посочат всички думи с противоположно значение на тези, които са дадени в Диагностична задача 3, а 13% от децата – почти не посочват антоними.

ДИСКУСИЯ

Осъществяването на диагностични задачи за установяване нивото на развитие на детския речник на 6–7-годишните деца, дава на педагогическите специалисти яснота относно постигнатите резултати, свързани с очакваните резултати, посочени в **Наредба № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След анализа на резултатите от проведеното диагностично изследване, възниква въпросът: Как да надградим педагогическата работа по посока на обогатяването на детския речник и по-конкретно разширяване на лексикалния запас от прилагателни имена при децата на възраст от 6 – 7 години? Как бихме могли да оптимизираме този процес по най-добрия и приятен за децата начин? Коя е най-естествената среда и любима дейност на децата от предучилищна възраст? Отговорът на този въпрос не е труден, тъй като най-естествената среда за децата е игровата среда и най-добрият метод за изпълнение на много от педагогическите задачи е именно чрез играта. Играта е любима дейност на децата, вълнуваща, непредсказуема и развиваща. В строително-конструктивните игри децата нагледно се запознават с различните характеристики на предметите. В тези игри обогатяването на пасивния и особено на активния речник се случва

много по-лесно и естествено за децата. В игрите-драматизации децата се запознават по задълбочено с „характера на героите“ от приказките, влизайки в техните роли в играта, която от своя страна допринася в много голяма степен за повишаване на нивото на развитие на детския речник.

За оптимизирането на работата по обогатяване на детския речник и по-конкретно разширяване на лексикалния запас от прилагателни имена при децата на възраст от 6–7 години, може да се използват подходящите за тази цел методи и методически похвати. Игрите, създадени и осъществявани целенасочено за разширяване на лексикалния запас от прилагателни имена при деца на възраст от 6–7 години, са едни от най-подходящите и ефективни варианти за обогатяване на детския речник.

БЕЛЕЖКИ

1. НАРЕДБА № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование Обн. - ДВ, бр. 46 от 17.06.2016 г., в сила от 01.08.2016 г. Издадена от министъра на образованието и науката. Available from: <https://web.mon.bg/bg/59>

ЛИТЕРАТУРА

- ДАСКАЛОВА, Ф., 1997.** Моят речник: Подготвителна книжка. София: Даниела Убенова.
- ДАСКАЛОВА, Ф., ТЕРЗИЕВА, М., ПЕТРОВА, В., ТАНЕВА, К. и ИЛИЕВА, Ц., 2012.** Методика на развитие на речта и овладяване на българския език в детската градина. Пловдив: МАКРОС. ISBN 978-954-702-094-8
- ИВАНОВА, Г., 2004.** Педагогически технологии в играта. Пловдив: „Сема 2001“. ISBN 954-8833-49-2
- ЧЕРНЕВА, Е., 2016.** Методически варианти за обогатяване на детския речник. *Интердисциплинарна научна конференция „Иновации и компетентности в образованието“*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“. ISBN 978-619-202-178-8
- ЧИЧИКОВА, К и ДЕЛЧЕВА, Т., 2003.** Тестове и тестови задачи за диагностика на детската реч. Пловдив: „Сема 2001“. ISBN 954-8833-46-8

Информация за автора

Име с научна степен и длъжност на автора: гл. ас. д-р Десислава Апостолова
Персонален изследователски номер: <https://orcid.org/0000-0001-8794-2655>
Образователна институция/Институт: ПУ „Паисий Хилендарски“, Педагогически факултет, Катедра Предучилищна педагогика
Контакти: desislava.apostolova@uni-plovdiv.bg